

Munzur Vadisi'nde (Tunceli) Sürdürülebilir Turizm

The sustainable tourism on the valley of Munzur (in Tunceli)

Handan Arslan⁵, Ayşe Çağlıyan, Esen Durmuş

Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Elazığ.

Öz: Bu çalışmanın amacı, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nün Tunceli Dağlık (Aşağı Murat Dağlık Yöresi) Yöresi'nde yer alan Munzur Vadisi'ni sürdürülebilir turizm olanakları açısından ele almaktır. Munzur Vadisi 1971 yılında milli park olarak koruma altına alınmıştır. Bu sahanın milli park ilan edilmesindeki etken; doğal yapı, zengin bitki örtüsü, akarsuya kaynak teşkil eden gözeler, kuzeyinde yer alan buzul gölleri ve yöreye özgü hayvan türleridir. 42 800 hektarlık alan kaplayan Milli Park'ın 15 000 hektarlık kısmı "Av Hayvanları Koruma Sahası" olarak ayrılmıştır. Sürdürülebilir turizm olanakları bakımından Munzur Vadisi Milli Parkı hem potansiyel bir yöre hem de günümüzde aktif turizmin gerçekleştiği bir alandır. Ancak bu alanın aktif turistleri yöreden yurt dışı ve yurt içine göç etmiş olan Tuncelilerdir. Farklı alanlardan turist çekebildiği takdirde beklenen sosyal ve ekonomik gelişmeler şehrin çehresini olumlu yönde değiştirecektir.

Anahtar Kelimeler: Tunceli, Munzur Vadisi, Milli Park, Sürdürülebilir Turizm, Munzur Gözeleri.

Abstract: This work aims to handle "Munzur Valley" in point of sustainable tourism facilities which lies on East Anatolia Region's, upper Fırat district, Tunceli Mountainous Zone (Down Murat Mountainous Zone). "Munzur Valley" has taken on cover as national park in 1971. Natural structure, reach flora, cells that forms source to river, glacier lakes at North and indigenous animal kinds; are the factors that cause this field to be a national park. A part of 15 000 hectares of the national park, which is locates in a area of 42 800 hectares, is departed as "Hunting Animals Protecting Field". In terms of sustainable tourism facilities "Munzur Valley National Park" is both potentially a zone and nowadays an area which active tourism happens. But active tourists of the area, migrants of Tunceli, domestic and abroad. In case it can attract tourists from different areas, expected social and economic improvements will alter city's face.

Keywords: Tunceli, Munzur Valley, National Park, Sustainable Tourism, Munzur Cells.

1.Giriş

Sürdürülebilir kalkınma kavramının uygulanması gereğinin anlaşılmasıyla birlikte alternatif turizm biçimleri geliştirilmiştir. Eko-turizm kavramı gibi sürdürülebilir kalkınma kavramının da tek bir tanımı yoktur. En yaygın kullanımıyla "gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılama yetisini tehlikeye atmadan şimdiki neslin gereksinimini karşılayan bir kalkınma" olarak tanımlanmıştır (Şenyaz, 2002: 300).

Sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilir büyüme anlamına gelmemelidir. Bu kavram, "Yaşam Kalitesi İyileştirme" olarak düşünülmelidir. Mevcut yaşam kalitesinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi kuşkusuz büyük bir ağırlıkla doğal kaynakların korunmasını, dolayısıyla etken olarak yönetilmesini zorunlu kılmaktadır (Aslan vd., 2002: 289).

⁵ İletişim Yazarı: H. Arslan, hcaglayan@firat.edu.tr

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişmeyle ilgili hemen hemen tüm tanımlar; bugünün karar verme sürecine gelecek kuşakları dâhil etmek için ahlak toplumunun gerekli bir uzantısını ifade etmektedir (Beatley, 1995: 384).

Çevresel ve kültürel koruma amaçlarını dikkate alan ve yerel halkın ekonomik kalkınmasına önem veren alternatif turizm şekilleri sürdürülebilir kalkınma için bir çözüm yolu olarak görülebilmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı içinde sürdürülebilir turizm ise, “insanın etkileşim içinde bulunduğu ya da bulunmadığı çevrenin bozulmadan korunup, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamın devamlılığını sağlayan sistemlerin idame ettirildiği ve aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki turistlerin ve insanların ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde yönetildiği bir kalkınma şeklidir” (Dinçer, 1996: 342).

Sürdürülebilir turizm kavramının tanımlanmasında çeşitlilik yaşanmaktaysa da, "yeşil turizm, sorumlu turizm, pozitif turizm, alternatif turizm, yumuşak turizm, saldırgan olmayan turizm" vb. kavramların tümünün sürdürülebilir turizm kavramının şemsiyesi altında toplanması konusunda akademik görüş birliği oluşmuştur (Himmetoğlu, 1996: 62).

Ekolojik, ekonomik, sosyal, kültürel, yasal ve yönetsel boyutlarda sağlayacağı katkılar açısından eko-turizm-sürdürülebilir turizm, ülkemizde geliştirilmesi gereken zorunlu bir turizm türüdür.

Türkiye’de turizm, uzun yıllar deniz-güneş-kum, doğal güzellikler gibi kaynakları kullanma ve teknolojisi basit bir faaliyet olarak görülmüştür. Ülkenin döviz darboğazı ve işsizlik gibi başlıca sorunlarına turizmin çözüm getireceği beklenmiş ve dolayısıyla kalkınmanın önemli unsurlarından biri olmuştur (Somuncu, 2006: 166). Bugün gelişmemiş bölgelerimizde kalkınmayı tetikleyecek en önemli araç, turizm sektörüdür. Bu sektörün olumsuz etkilerinden kısa sürede etkilenecek doğal ortam, ancak sürdürülebilir turizm ilkeleriyle ortadan kaldırılabılır.

Sürdürülebilir turizm ilke ve amaçları çerçevesinde gerekli düzenlemelere gidilerek, turizmin 12 aya yayılması, kaynakların korunması ve ekonomiye olan katkısının devamlı hale getirilmesi gerekmektedir.

Bütün bunlardan yola çıkılarak, koruma altına alınmış Doğu Anadolu Bölgesi’nin Yukarı Fırat Bölümü’nün Tunceli Dağlık (Aşağı Murat Dağlık Yöresi) Yöresi’nde yer alan Munzur vadisi sürdürülebilir turizm ve olası etkileri ile çalışmamıza konu oluşturmaktadır.

Munzur vadisi 6831 sayılı Orman Kanununun 25. maddesine göre 21.12.1971 yılında milli park olarak koruma altına alınmış ve bu tarihten itibaren 2004 yılında, Ağrı Dağı ve Sarıkamış-Allahuekber Dağları milli park ilan edilinceye kadar bölgenin tek milli parkı olma statüsünü korumuştur (Çizelge 1.).

Çizelge 1. Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki milli parklar.

İli	Milli Park	Kuruluş Yılı	Alanı(ha.)
Tunceli	Munzur Vadisi	1971	42.800
Ağrı- İğdır	Ağrı Dağı	2004	87.380
Erzurum- Kars	Sarıkamış-Allahuekber Dağları	2004	22.980

Kaynak: <http://www.milliparklar.gov.tr/mpd/mp/millipark.asp>. 08. 05. 2008

Bu sahanın milli park ilan edilmesindeki etken; doğal yapı, zengin bitki örtüsü, akarsuya kaynak teşkil eden gözeler, kuzeyinde yer alan buzul gölleri ve yöreye özgü hayvan türleridir. 42 800 hektarlık alan kaplayan milli parkın 15 000 hektarlık kısmı “Av Hayvanları Koruma Sahası” olarak ayrılmıştır.

Tunceli il sınırları içinde yer alan milli park, bu yörenin ve yakın çevresinin tek bozulmadan kalan doğa güzelliklerini yansıtmaktadır. Bu alanda geliştirilecek turizm hareketleri, yöre kalkınmasında en önemli etkiyi yaratacak güç olarak düşünülmektedir.

Tunceli ili topografik açıdan engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Bu durum tarımsal aktiviteleri sınırlandırmaktadır. Ayrıca bu alanda genç nüfusun iş istihdamını sağlayacak sanayi

tesislerinin bulunmaması ya da mevcut olanların kapatılması, önemli bir göç kaybını beraberinde getirmektedir. Bu olumsuz coğrafyada Tunceli, ülkemizin sürekli nüfus kaybeden bir ili durumundadır.

2. Doğal Ortam Özellikleri

Doğal faktörlerin en önemlilerinden biri rölyeftir. Rölyef bir alana form, çizgi ve ölçü kazandırır. Bununla birlikte rölyef, bir yandan iklimi değiştirmesi diğer yandan peyzajda görsel bölümler ve zengin formlar yaratması açısından da önemlidir (Aslan vd., 2002: 289).

Türkiye'nin en büyük milli parklarından biri olan "Munzur Vadisi Milli Parkı", Tunceli kent merkezine 8 km uzaklıkta başlayıp, vadi boyunca Munzur Dağlarına kadar uzanmaktadır. Kuzeyde 3300 metreye kadar yükselen Munzur-Mercan Dağları, Mercan ve Munzur suyu vadileri tarafından parçalanmıştır (Şekil 1.).

Karasu ve Murat çöküntü alanları arasında yükselen Munzur dağlarının jeolojik yapısı, metamorfik, volkanik ve tortul kayalardan meydana gelir. Munzur dağları, Toros kuşağının kuzey doğu ucunda yükseklikleri 2000 m'nin üzerinde yer yer 3000 m.yi aşan kuzeydoğu-güneybatı yönünde sıralanmış çok sayıda dağ ve tepelerden oluşan bir sıradağ görünümündedir. Munzur dağları en yüksek değere 3463 m ile Akbaba tepede ulaşır. Özellikle Miyosen'den genç faylarla denetlenen dik yamaçlı derin kayalıklar, gelişmiş karstik oluşumlar, daha çok kuzeye bakan yüzeylerde gelişmiş buzul oluşumları (buzul koyağı, buzul gölleri, buzul yalağı vb.), faylarla sınırlı yüksek Miyosen düzlükleri Munzur dağlarının belirgin jeomorfolojik unsurlarını oluşturmaktadır. Bel kemiğini Mesozoyik karbonatların oluşturduğu bu yüksek dağlık bölge dört bir yandan yarılmış çok engebeli ve akaçlamalı volkanik, ofiyolitik ve metamorfilerin yaygın olduğu daha alçak bir topografya ile çevrilidir.

Kuzeyde 3300 m.ye kadar yükselen bu dağlık alan, Mercan ve Munzur suyu vadileri ile büyük ölçüde parçalanmıştır. Mercan vadisinin 1600 m.den yukarı kesimlerinde buzul gölleri, dağlardan Ovacık düzlüğüne gelindiğinde Munzur suyuna hayat veren su kaynakları (gözeler), vadi boyunca ilginç görünüm oluşturarak küçük şelaleler yöre peyzajının en ilgi çekici örnekleridir.

Munzur dağlarının ve yakın çevresinin derin vadilerle yarılmış sarp ve yüksek topografyası, yerleşim ve ulaşım olanaklarını önemli ölçüde kısıtlamaktadır.

Munzur dağlarını yer yer dik bir duvar gibi ortalama 1000 m. derinliğe sahip vadiler açarak yarılmış olan Munzur suyunun kaynağı Ovacık kuzeyindeki Ziyaret tepedir. Munzur suyu Ovacık ilçe merkezinin ortasından menderesler yaparak doğu-batı yönünde akar. Tunceli'nin Karşılar köyü yakınlarında adeta topografyaya uyum sağlarcasına görkemli kıvrımlar oluşturmaktadır. Bu ilginç jeomorfolojik yapı, dünyada benzeri az bulunan bir doğa peyzajı sunmakta ve yabancı yaşamı zenginleştirmektedir.

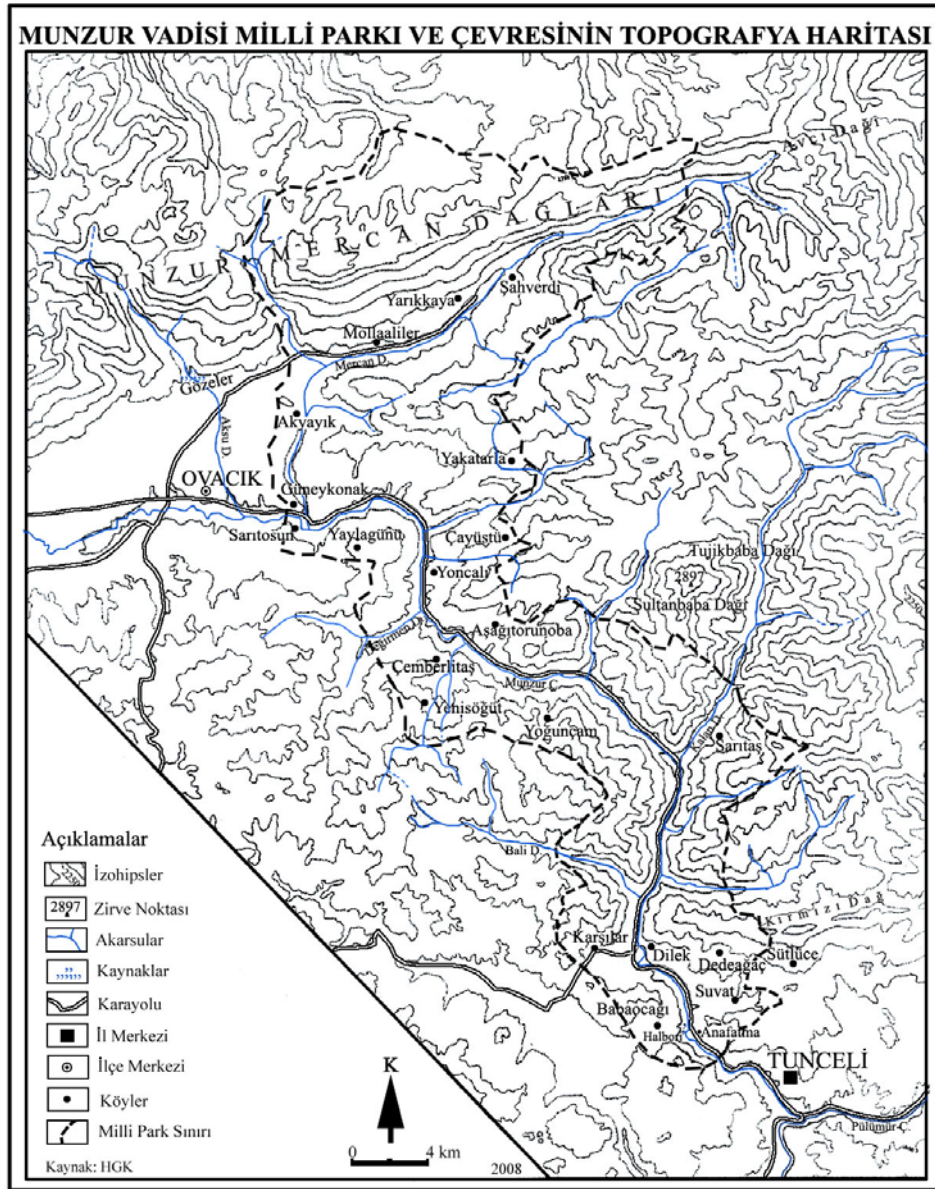
Çeşitli yönlerden gelen Havaçor, Şamuşağı, Kabauşağı, Naniuşağı, Hacılı, Mercan, Merho, Kalan, Değirmen, Laç, Ponzdenk, Avgosal, Hürmük ve Kasolar derelerinin sularını toplayan Munzur suyu Tunceli'de Pülümür suyu ile birleştikten sonra güneye akar ve Keban Baraj Gölü'ne dökülür. Keban Baraj Gölü'ne kadar 144 km.lik bir uzunluğa sahip olan Munzur suyu saniyede 87 m³ su akıtmaktadır. Tunceli güneyinde Dedikuşağı istasyonunda yıllık ortalama akım değeri 113 m³/sn'dir (DMİMG Bülteni).

Yörede Munzur Suyu ve Mercan deresi devamlı akarsulardır. Avcı dağlarının batı yamaçlarından doğan Mercan deresi güneybatı yönünde akar. Ovacık doğusunda Munzur suyuna karışan Mercan deresinin büyük bir kısmı milli park sınırları içinde yer alır.

İklim, rölyefin şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. İnceleme sahamız, sert-karasal bir iklime sahiptir. Bunun en büyük nedeni sahanın yüksek oluşu ve kış aylarında teşekkül eden yüksek basınç merkezleridir. Topografyanın arızalı yapısı bu bölgede sıcaklık dağılışının farklı değerler göstermesine neden olmaktadır. Güneyden kuzeye doğru sıcaklığın düştüğü, bazı alçak sahalarda ise sıcaklığın yükseldiği görülmektedir. Alanın en sıcak ayları, Temmuz ve Ağustos'tur. Yazın en yüksek sıcaklık 42,5 °C, kışın en düşük sıcaklık -26.6 °C, yıllık ortalama sıcaklık ise, 12,9 °C dir.

Yıllık yağış ortalaması 600-800 mm arasında olup, bu yağışlar ortalama 80 gün görülmektedir. Uzun yıllar ortalama yağış değeri 798,3 mm dir. En fazla yağış kış mevsimine isabet etmektedir. Kar

yağışlarının uzun sürdüğü alanda Kasım ayında başlayan yağışlar Nisan ayında sona ermektedir. Kar örtüsü ortalama 90 gün yerde kalırken, kalınlığı 1-3 metreyi bulmaktadır.

Şekil 1. Munzur Vadisi Milli Parkı ve Çevresinin Topografya Haritası.

Milli parkta en geniş alan kaplayan toprak tipi, Zonal topraklar grubunda yer alan kalkersiz kahverengi orman topraklarıdır. Vadi boyunca Tunceli'den başlayıp Ovacık doğusuna kadar geniş bir alanda görülür. Kalkersiz kahverengi orman topraklarının kuzeyinde yine Zonal gruba dahil olan kahverengi topraklar Munzur-Mercan Dağları'nın eteklerine, çıplak kayalık alana kadar yayılır.

Munzur Vadisi Milli Parkı, ülkemizin en önemli endemik flora ve fauna türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bünyesinde barındırdığı onlarca bitki ve hayvan toplulukları, ilginç jeomorfolojik oluşumları ve ender peyzaj güzellikleri ile ülkemizin miras coğrafyalarının başında gelmektedir.

Karasal iklimin etkisinde kalan saha ormanları, "kuru orman" karakteri taşımaktadır. İnceleme alanının kuzeyindeki mera alanları ve çıplak kayalık alanlar dışında saha genel olarak meşe ormanlarıyla kaplıdır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin en yaygın meşe türü olan Mazı meşesi (*Quercus*

Infectoria), Sapsız meşe (*Quercus Patraea*), Saplı meşe (*Quercus Robur*), Lübnan meşesi (*Quercus Libani*), Palamut meşesi (*Quercus Aegilops*) ve İspir meşesi (*Quercus Syspirensis*) yörede yayılım göstermektedir.

Vadi tabanı ve su boylarında karışık olarak Karaağaç (*Ulmus*), Akçaağaç (*Acer*), Kızılağaç (*Alnus*), Dişbudak (*Fraxinus Excelsior*), Doğu Çınarı (*Platanus Orientalis L.*), Asma (*Vitis*), Huş (*Betula*), Ceviz (*Juglans Regia*), Yabani Fındık (*Corylus Avellano*), Kavak (*Populus Sp.*) ve Söğüt (*Salix Spp.*) diğer yaygın ağaç türlerini oluşturmaktadırlar.

Alt florada, *Papillionea*, *Compositae*, *Labiatae*, *Caryophyllaceae*, *Ronunculacena*, *Papaveraceae*, *Umbelliferce* gibi büyük familyalar görülmektedir.

Munzur florasında 1518 bitki kayıtlıdır. Tek başına pek çok ülkeden daha zengin bir floraya sahip alanda 43 tanesi yalnızca Munzur'a özgü, 227 tür ise Türkiye'ye endemik türdür (Atay, 2001:133). Munzur Vadisi Milli Parkı ve dağlarında 228 toplam endemik takson saptanmış ve bunlardan 141'i tehlike altındadır (120'si endemik). Bu alan; yaban hayatı koruma sahası, ÖBA (Önemli Bitki Alanı), ÖKA (Önemli Kuş Alanı) ve de milli park alanıdır. Bu alan, coğrafi büyüklük anlamında ülkemizde Doğu Karadeniz Bölümü hariç olmak üzere en geniş koruma alanı özelliğine sahiptir. Burada, 12 küresel ölçekte tehlike altında tür ve 109 Avrupa ölçeğinde tehlike altında olan türler bulunmaktadır (<http://tunceli.turizm.gov.tr>).

Munzur vadisi, iki farklı koruma sahasından oluşmakta ve bu alanlardan olmazsa olmaz alan olan 1.derece koruma zonu (mutlak koruma alanı), Ovacık-Tunceli arasındaki dar vadi tabanında yaklaşık 3 km. eninde ve 40 km. uzunluğundaki alanı içermektedir. Bu alan, tüm milli parkın hayati bölgesini teşkil eden en önemli alanıdır. Yapımı planlanan barajlardan ihale aşamasına getirilmiş bulunan Konaktepe 1-2 barajları ve HES bu alanı tamamen kapsamaktadır. Bu projeler, 42.800 hektarlık toplam milli park alanının içinde oran olarak az bir kısmını kapsasa da tüm alanın en önemli mutlak koruma alanını teşkil etmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı'na göre Konaktepe Barajı inşaatı halinde bu alanın % 63.5'i, sular altında kalacaktır.

İnşaatı bitmiş olan Uzunçayır ve Pülümür barajları milli park sahası dışında kalırken, Mercan HES ise, milli parkın 2. derece koruma alanında yer almakta olup, endemik onlarca fauna ve flora türlerini barındırıyordu. Fakat bu vadi gözlerden irak olması sebebiyle sulara gömülmüş ve bu türler yok olmuştur (<http://tunceli.turizm.gov.tr>).

Munzur vadisi fauna açısından da çok zengindir. Milli parkta görülen "Kaya Uyuru" endemik bir türdür. Munzur suyunda yaşayan "Kırmızı Benekli Alabalık" ise bu yörede rastlanan bir balık türüdür.

Yaban hayvanlarından kurt, vaşak, tilki ve tavşan sahanın her yerinde görülmektedir. Bozayı ise Munzur vadisine yakın yamaçlarda, kışın ise sarp kayalıklardaki mağaralarda yaşamaktadır. Yaban domuzu da milli parkın sınırları içinde hemen her yerde görülmektedir. Yaban keçisi ise Munzur suyunun yamaçlarındaki ormanla kaplı sahalarda, Munzur suyuna karışan Mercan, Sal, Mavko ve Kalan derelerinin vadi ve yamaçlarında sürüler halinde görülür. Çengel boynuzlu dağ keçisi ise yüksek yerlerde görülmektedir.

Munzur Vadisi Milli Parkı kuş türleri bakımından da zengindir. Yırtıcı kuşlardan kartal, akbaba, doğan, şahin, atmaca, kerkenez, delice ve çaylaklara her yerde rastlanır. Gece yırtıcılarından puhu ve baykuş da bulunmaktadır. Ur keklük sahanın en enteresan ve önemli kuş türü olup yükseltisi 2000 m.nin üstündeki sarp yerlerde görülmektedir. Çil keklük daha alçak sahalarda yaşamaktadır.

3. Veri Kaynakları ve Yöntem

Tunceli ve Munzur Vadisi'nde 2007 yazında arazi gözlemleri yapılmış ve daha sonra ilgili literatüre erişilerek sürdürülebilir turizm konusu ile bağlantılı olarak kaleme alınması uygun görülmüştür. Ancak arazi gözlemleri yapıldıktan sonra, Munzur vadisinin önemli bir bölümüne karşılık gelen ve sürdürülebilir turizm imkanları göz önünde bulundurularak Munzur Vadisi Milli Parkı çalışmamızın sınırını oluşturmuştur. Bu kararın verilmesindeki en önemli neden sürdürülebilir turizm için oldukça fazla potansiyel barındıran milli parkın, günümüze kadar birçok nedenle değerlendirilememiş olmasıdır.

Araştırmada ele alınan konu “*Munzur Vadisi’nde (Tunceli) Sürdürülebilir Turizm*” olduğu için yöntem olarak öncelikle sürdürülebilir turizm kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Munzur vadisinde sürdürülebilir turizm olanaklarının değerlendirilmesi aşamasında ise, doğal ortam özellikleri yerinde incelenerek yöresel kalkınmayı öngören coğrafi yaklaşımlarda bulunulmuştur.

Munzur vadisinde sürdürülebilir turizmin önerilmesinde, toplumsal farkındalık göz önünde bulundurularak çalışmanın birinci aşama olan *mekânsal analiz* yapılmıştır. Sahada sürdürülebilir turizmin gerçekleştirilebilmesi için göz önünde bulundurulması gereken kriterler ele alınarak *planlama* aşaması ile çalışma tamamlanacaktır.

Bu çalışmada arazi gözlemlerinin yanı sıra milli parkın 1/100 000 ölçekli topografya haritası bilgisayar ortamında çizilmiştir. Ayrıca 1/100 000 ölçekli jeoloji ve toprak, 1/25 000 ölçekli vejetasyon haritaları temin edilerek çalışmanın çeşitli aşamalarında yararlanılmak üzere hazır bulundurulmuştur.

Çalışma sahasında kalkınmayı destekleyici en önemli aracın doğal olanakların değerlendirilmesi olduğu fikri ağır basmaktadır. Bu nedenle uzun dönemler boyunca gelişemediği gibi kendine de yetemeyip sürekli göç veren ve güvenlik sebepleriyle sürekli gündemi işgal eden bu yörede, sürdürülebilir turizmin neden ve hangi sebeplerle gerekli olduğunu ortaya koyabilmek amacıyla yeri geldikçe çeşitli nüfus verilerine de ihtiyaç duyulmuştur. Milli park sınırları içinde yer alan köylerin yanı sıra Tunceli ve Ovacık merkezlerinin 1990, 2000, 2007 genel nüfus sayımlarına ait tablolar hazırlanmıştır. Ayrıca Tunceli ve Ovacık merkezlerinde nüfusun iktisadi faaliyet kollarına dağılımı 1990-2000 yılları karşılaştırılmak üzere tablo ve grafikler hazırlanarak görsel hale getirilmiştir.

Arazi gezileri sırasında fiziki ortamın ilginç yansımaları fotoğraflar çekilerek görsel verilere eklenmiştir. Daha sonra yazım aşaması ile çalışma sonlandırılmıştır.

4. Bulgular

4.1. Munzur Vadisi Milli Parkında Sürdürülebilir Turizm Gerekliliği

Dağ milli parklarına ilişkin yönetim planında hedef; yaygın işsizlik ve yoksulluğun görüldüğü yöre halkının ekonomik düzeyinin yükseltilmesi ve böylece koruma alanı ile yerel halk arasında birbirini destekleyen organik bir bağın kurulması olmalıdır. Bu nedenle alanda tasarlanan eylemlerin bir kısmında örneğin; koruma-kontrol, pansiyonculuk, yerel ve geleneksel ürünlerin üretilmesinin özendirilmesi, el sanatlarının sürekliliği için tanıtma ve pazarlamanın sağlanması, geleneksel tarım yöntemleriyle üretilen ürünlerin satışa sunulması gibi yerel halktan yararlanma amaçlanmalıdır (Aslan vd., 2002: 292).

Tunceli kentinde 2004 yılı itibariyle 21 adet yeme-içme ve eğlence tesisi bulunmaktadır. Belediye belgeli tesislerin % 38’i lokanta-restoran, % 34’ü birahane, % 14’ü kafeterya ve % 14’ü de pastanelerden oluşmaktadır. Lokantaların kapasitesi toplam 820 kişiliktir.

Tunceli, güneyden Elazığ’ı, kuzeyde Erzincan ve Erzurum illerine bağlayan devlet karayolu üzerindedir Geçmişte daha aktif bir yol olma özelliği taşıyorken Keban Barajı’nın yapımıyla bu özelliğini kaybetmiştir.

Yöredeki nüfus kaybı ve ekonomik faaliyetlerdeki kısıtlayıcı faktörler göz önünde bulundurulduğunda Munzur Vadisi Milli Parkı’nda sürdürülebilir turizmin gerekliliği daha fazla önem taşımaktadır.

İnceleme sahasındaki nüfus hareketleri ülkemizin en karakteristik özelliklerini sergilemektedir. Milli park içinde geliştirilecek olan turizm faaliyetleri hem milli park sınırları içerisinde yer alan köy yerleşmelerinde göçün azalmasına hem de yakın çevresinde yer alan Tunceli ve Ovacık’ta nüfus kaybını önleyecektir. Nüfus kaybının en önemli sebepleri; Yörede 1990’lı yıllardan günümüze kadar yaşanan terör olayları ve İstihdam imkânlarının yetersizliğidir. Bu olumsuz şartlara bağlı olarak çalışma çağındaki nüfus iş imkanları sağlayabilmek için il dışına göç etmektedir Göçün çoğu kırsal alandan olmak üzere belli bir oranda da kent merkezinden olmaktadır. 1990 yılı ile 2000 yılı karşılaştırıldığında Tunceli ili -%61 göç hızı ile Türkiye’nin en yüksek göç veren illerinden biridir.

Tunceli'de en fazla göç sanayileşmiş illere olmaktadır. Başta İstanbul olmak üzere Mersin, Antalya, İzmir, Bursa, Elazığ ve yurt dışına olmaktadır.

Çizelge 2. Munzur Vadisi Milli Parkı'nda yer alan köylerin nüfusları.

Köyler	1990			2000			2007		
	T	E	K	T	E	K	T	E	K
Tunceli Merkez									
Babaocağı	331	161	170	-	-	-	-	-	-
Karşılar	330	172	158	74	56	18	35	19	16
Sarıtaş	101	75	26	-	-	-	11	4	7
Dedeagaç	122	55	67	26	18	8	11	4	7
Dilek	125	65	40	2	2	-	-	-	-
Suvat	139	64	75	-	-	-	-	-	-
Ovacık Merkez									
Akyayık	215	97	118	72	37	35	65	32	33
Aşağıtorunoba	437	208	229	95	60	35	51	27	24
Çayüstü	72	32	40	-	-	-	-	-	-
Çemberlitaş	155	74	81	-	-	-	11	7	4
Güneykonak	187	83	104	91	39	52	86	36	50
Mollaaliler	122	56	66	52	34	18	26	18	8
Sarıtosun	72	33	39	33	13	20	35	16	19
Şahverdi	274	131	143	-	-	-	-	-	-
Yarımkaya	286	131	155	-	-	-	-	-	-
Yakatarla	147	71	76	-	-	-	-	-	-
Yaylagünü	290	137	153	98	47	51	111	52	59
Yenisöğüt	123	56	67	-	-	-	19	12	7
Yoğunçam	130	58	72	-	-	-	-	-	-
Yoncalı	100	53	47	42	27	15	50	25	25
Toplam	3 758	1 812	1 926	585	333	252	511	252	259

Kaynak: TÜİK, 1990, 2000, 2007 Genel Nüfus Sayımları

Çizelge 3. Tunceli Merkez ve Ovacık ilçeleri nüfus miktarları (1990-2007).

	1990				
	Toplam	Şehir		Kır	
		E	K	E	K
Tunceli	38 013	20 299	17 356	6 510	6 632
Ovacık	15 316	7 607	7 709	5 443	6 226
	2000				
	Toplam	Şehir		Kır	
		E	K	E	K
Tunceli	30 323	17 628	12 695	2 930	2 352
Ovacık	8 522	5 586	2 936	1 311	1 302
	2007				
	Toplam	Şehir		Kır	
		E	K	E	K
Tunceli	31 147	15 374	11 717	2 017	2 039
Ovacık	7 200	3 203	1 400	1 310	1 287

Kaynak: TÜİK, 1990, 2000, 2007 Genel Nüfus Sayımları

Bu negatif yönlü nüfus seyrine bakacak olursak öncelikle milli park sınırları içerisindeki yerleşmelerden söz etmek gerekir. Munzur Vadisi Milli Parkı sınırları içinde Tunceli Merkez ilçeye bağlı 6 ve Ovacık merkez bucağa bağlı 14 köy yerleşmesi olmak üzere toplam 20 köy bulunmaktadır. Milli park sınırları içerisinde 1990 yılı nüfus sayımlarına göre 1812 erkek, 1926 kadın nüfustan oluşan toplam 3758 kişi yaşamaktadır. 2000 nüfus sayımında 333 erkek, 252 kadından oluşan 585 nüfus yaşamaktadır. 2007 yılında ise, 252'si erkek, 259'u kadından oluşan 511 nüfus görülmektedir. 1990 yılından sonra büyük bir düşüş gösteren nüfus sayısında şüphesiz bölgede yaşanan terör olaylarının ve güvenlik nedeniyle boşaltılan köylerin büyük payı vardır. 2000 yılında 10 köy yerleşmesi boşaltılmış durumdadır. Bu köylerin ikisine Çemberlitaş ve Sarıtaş köylerine 2007 yılında az da olsa belirli bir nüfus yerleşmiştir. Fakat milli park sınırları içinde yer alan köylerde nüfus kaybı devam etmektedir (Çizelge 2.).

Turizmin geliştirilmesi topyekûn bir alan kalkınması olarak düşünüldüğü için milli parkın etki sahası içerisindeki Tunceli ve Ovacık'ta da olumlu etkiler yaratacağı düşünülmelidir. Çünkü bu yerleşmelerde var olan nüfus kaybı turizmin sağlayacağı iş istihdamı ile önlenebilecektir. Bu yerleşmelerdeki nüfus hareketlerine baktığımız zaman 1990 yılında Tunceli Merkez ilçede 38 013 kişi yaşarken 2007'de 31 147'ye düşmüştür. Ovacık içinde aynı durum söz konusudur (Çizelge 3.).

Nüfusun iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı bir alanda gelişmişliğin en önemli göstergesidir. Bilindiği gibi küçük il ve ilçe merkezlerinde hizmet sektörünün artması doğal bir faktördür. Çünkü gerek devlet memurluğu gerekse de diğer hizmetlerde şehirsiz özellik gösteren alanlarda hizmet sektörü hep birinci faktördür. Bu alanın hizmet sektöründe görülen fazlalık güvenlik güçlerinden kaynaklanmaktadır. Tunceli'de sanayiye yönelik bir kuruluş görülmediği gibi 1990 ile 2000 yılı nüfusu karşılaştırıldığı zaman kır ve şehir nüfus artışında hep şehir lehine bir artış söz konusudur (Çizelge 4.).

Çizelge 4. Tunceli Merkez ve Ovacık ilçelerinde nüfusun iktisadi faaliyet kollarına bölünüşü.

	1990						2000							
	Tarım	%	Sanayi	%	Hizmet	%	Top.	Tarım	%	Sanayi	%	Hizmet	%	Top.
Merkez	576	9	182	3	5416	88	6174	87	1	141	2	8480	97	8708
Ovacık	49	4	19	2	1075	94	1143	30	1	46	2	2979	97	3055

Kaynak: TÜİK 1990 ve 2000 yılları Genel Nüfus Sayımları

1990 yılında Tunceli merkez ilçede iktisaden faal nüfusun % 9'u tarım, % 88'i hizmet ve % 3'ü de sanayi sektöründe çalışmaktadır. Ovacık İlçesinde % 94'ü hizmet, % 4'ü tarım ve % 2'si sanayi sektöründe çalışmaktadır.

2000 yılında ise gerek göçlerin etkisi gerekse de terör olaylarının bir sonucu olan il genelinde tarım sektöründe hızlı bir düşüş görülmüştür. Tunceli Merkez ilçede ve Ovacık ilçesinde faal nüfusun % 97'si hizmet sektöründe çalışırken, tarım sektörü %'1 Sanayi ise %2'dir. Ovacık ilçesinde 2000 yılı itibarıyla de durum aynıdır (Çizelge 4.).

4.2. Sürdürülebilir Turizm Açısından Munzur Vadisi Milli Parkı'nda Mevcut-Potansiyel Turizm Sınıflandırması

Munzur Vadisi Milli Parkı sınırları içerisinde turistlerin ilgisini çekecek ve çeşitli aktivitelerin gerçekleştirilebileceği sürdürülebilir turizm imkânları bulunmaktadır. Bunlar içerisinde günübirlik rekreasyonel faaliyetlerden piknik, doğa yürüyüşleri ve isteğe bağlı olarak primitif kamping imkânları söz konusudur. Koruma altına alınmasıyla, sürdürülebilirlik ilkesini benimsemiş yöre halkı için milli park ve yakın çevresi mevcut sorunların ortadan kalkmasıyla önemli bir turizm sahası olma nitelikleri taşımaktadır. Ayrıca alan mevcut ve potansiyel içeren turizm çeşitleri sunabilecek bir zenginliğe sahiptir.

Milli park ve yakın çevresi doğal ortam özellikler ve beşeri farklılıkları göz önünde bulundurularak, sürdürülebilir turizm ölçütleri açısından sınıflandırılmıştır:

4.2.1. Orman-Rekreasyonel-Kamp Turizmi

Bitki örtüsü bakımından Doğu Anadolu Bölgesi'nin en zengin ve koruma altına alınmış bakir ormanlarını barındıran saha, yürüyüş, kampçılık, hayvan ve bitki gözlem turizmleri için uygun alanlardır.

Bitki örtüsü bakımından çok zengin olan Mercan Vadisinin kuzey kesimleri doğa yürüyüşleri, orman varlığı bakımından zengin olan güney kesimleri piknik ve kamping etkinlikleri için uygun potansiyeller taşımaktadır. Bugün Elbaba tesisleri, Yeşilyazı Mevkii'nde turizme aktif olarak Yaz aylarında kamp hizmetleri sunan "Çadırkent" özelliğindedir.

Ovacık yerleşmesi nedeniyle Milli park sınırlarına dahil edilmemiş olan ve Munzur suyuna hayat veren Munzur gözelerinin 20 hektarlık kısmı, 1963 yılında Orman İçi Dinlenme Yeri olarak ayrılmıştır. Ovacık Gözeleri, Tunceli kent merkezine 80 Km., Ovacık ilçe merkezine 17 Km. uzaklıkta yer almaktadır. Munzur dağlarının eteklerinden yaklaşık 200-300 metrelik alanda, karstik kaynaktan irili ufaklı 40 göz halinde fışkıran beyaz köpüklü sular, yamaçlardan aşağılara doğru küçük şelaleler oluşturarak akmakta ve Munzur suyunu oluşturmaktadır. Karstik kayaların, gözelerin ve Munzur suyunun bir arada oluşturduğu doğal çevre eşine ender rastlanan özellikleri ve görsel değerleriyle il ve

bölge ölçeğinde önemli bir rekreasyon ve turizm odağı olma potansiyeli taşımaktadır. Burası yöre halkının en yoğun olarak kullandığı mesire yerlerinden biridir. Ancak yerel olanaklarla yapılmış birkaç beton masa, oturaklar, çocuk oyun alanı ile bir lokantadan başka herhangi bir tesise rastlanılmamaktadır. Munzur gözelerinin kuzey kesiminde bulunan ağaçlandırma alanına 2000 yılında çam, ladin, huş ve akasya fidanları dikilmiştir.

Gözeler ile Munzur suyu arasında kalan kısımlarda yürütülen çevre düzenleme çalışmaları kapsamında beton setler, küçük havuzlar, yürüme yolları, oturma mekânları ve köprüler yapılmıştır. Bu mekânlar il genelinde günöbirlikçiler tarafından daha çok hafta sonları tercih edilirler. Tercih edilen kullanım zamanları Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Fakat yoğunluğun en fazla yaşandığı dönem Munzur Kültür ve Doğa Festivalinin yapıldığı tarihlerdir.

Ayrıca vadi içinde Munzur çayının oluşturduğu durgun su alanlarında kamp imkanları bakımından uygun basit plajlar bulunmaktadır. Bu plaj alanları Tunceli şehrine 23 km. uzaklıktaki Halbori gözeleri Mevkii, 40 km. uzaklıktaki Torunoba şelalesi Mevkii ve 14 km. uzaklıktaki Anafatma mevkiidir. Halbori gözeleri, Tunceli-Ovacık yolu üzerinde, kent merkezine yaklaşık 20 Km. uzaklıkta, Munzur suyu kenarında, derin ve kayalık bir vadinin içerisinde yer almaktadır. Halbori gözeleri, çok soğuk kaynak sulara sahip bir dinlenme ve mesire yeri olup, oldukça yoğun kullanılmaktadır. Ancak, beton masa ve oturaklar dışında hiçbir tesis bulunmamakla birlikte doğal yapısını ve güzelliğini korumaktadır.

4.2.2. Av Turizmi

15 000 hektarlık kısmı “Av Hayvanları Koruma Sahası” olarak ayrılmış milli parkın av turizmi açısından avlanma sezonlarında yöreye canlılık getireceği düşünülmektedir. Ancak bu av sahasında yöredeki güvenlik şartları nedeni ile bugün avlanma yapılamamaktadır. Av sporlarına meraklı gruplar için düzenlenecek aktiviteler için sürdürülebilir turizm ilkeleri göz önünde bulundurularak organizasyonlar oluşturulmalıdır.

4.2.3. Festival Turizmi

Munzur Kültür ve Doğa Festivali, Tunceli Belediyesi tarafından ilk kez 28-30 Temmuz 2000 tarihinde düzenlenmiştir. Oldukça kapsamlı ve geniş katılımlı bir festival olarak gerçekleşmiş olan festivalin sekizincisi 31 Temmuz-3 Ağustos 2008 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Fotoğraf sergisi, halk oyunları gösterisi, halk müziği konserleri, film gösterisi, kent gezisi, panel, söyleşi ve edebiyatçıların imza günleri ile çok geniş bir kesimin ilgisini çeken festival programına Tunceli dışından da önemli oranda katılım gerçekleşmektedir. Kentin sosyal ve kültürel yaşamına çok olumlu bir katkı sağlayan festival, il turizmini de canlandırmaktadır.

4.2.4. Fotoğrafçılık ve Yürüyüş Turizmi

Munzur dağlarının, Mercan vadisine inen yamaçlarında yer alan Kırk Merdiven şelaleleri, dar ve küçük bir vadiye akan birkaç şelaleden oluşmaktadır. Suyun bolluğu, doğal çevre ve peyzaj özellikleriyle ilginç ve çekici görsel zenginlikler sunan Kırk Merdiven şelaleleri, Ovacık kuzeyinde yaylalara çıkan güzergâhta doğaseverler açısından fotoğraflanacak alanlar mevcuttur.

Mercan dağlarının güneyinde Aşağıtorunoba köyünün doğusunda yer alan Sultanbaba dağında (2897 m.) doğal olarak yetişen ve yörenin endemik bitkileri arasında yer alan Ters Lalelere Mayıs ayı sonundan itibaren rastlamak mümkündür.

Ovacık ilçesinin kuzeyindeki Munzur dağları ile ilçenin güneyindeki meşelik tepeler, ilin kuzeydoğusunda yer alan Bağırpaşa dağları dağcılık ve doğa yürüyüşü sporlarına uygun alanlardır.

4.2.5. Rafting Turizmi

Munzur Suyunun debisi çok düzenli olmamakla birlikte Aşağıtorunoba-Sarıtaş-Halbori gözeleri arasındaki yaklaşık 20 km.lik kısmı, rafting sporuna elverişli potansiyele sahiptir. 2000 yılında Munzur suyu, rafting sporu açısından bir ekip tarafından incelenmiş ve olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Rafting için en uygun dönem Mayıs ve Haziran aylarıdır.

4.2.6. Yöresel Ürünler Turizmi

Munzur Suyunun yukarı çıkışı, bu yöreye özgü bir tür olan kırmızı benekli alabalığın yetişmesine çok elverişlidir. Munzur suyu, Mercan deresi ve bu akarsulara karışan küçük derelerde

yaşayan alabalık, Munzur gözelerinin 1-2 km. güneyinden başlayarak 80 km.lik bir su alanına yayılmıştır. Alabalık, yöreye özgü endemik türleri ve lezzetiyle ekonomik bir değer oluşturmanın yanı sıra turizm için de önemli bir potansiyel yaratmaktadır.

Munzur Vadisi Milli Parkında ve dağlarda tamamen doğal ortamında kendi başına yetişen, bağışıklık sistemini güçlendirici tek dişli “Ovacık Sarımsağı” Ağustos ayı başından itibaren çıkartılarak Ovacık ilçesi ile il merkezindeki dükkânlarda satışa sunulmaktadır.

Yörede günümüzde de bitki köklerinden elde edilen doğal boya kullanımı yaygındır. Süslemelerde geometrik biçimlerle oluşturulmuş kompozisyonlar yaygındır. Özellikle Ovacık ilçesinin Yeşilyazı Bucağında dokunan Kemaliye türü ince halılar ünlüdür. Yöre halılarının ortak özellikleri, ilmek iplerinin uzun kesilmesi, kök boya ve doğal renk kullanımındır.

4.2.7. Kaplıca Turizmi

Tunceli-Ovacık karayolu üzerinde, il merkezine yaklaşık 7 km. uzaklıkta bulunan Anafatma kaplıcasının bulunduğu yerde bir dinlenme ve yeme-içme tesisi bulunmaktadır. Tek kaynaktan çıkan suyun akım değeri 3 lt/sn, sıcaklığı 25 °C, PH değeri 6.5 tir. 2500-3000 m²'lik bir alanı kaplayan içmecedan sadece yöre halkı yararlanmaktadır. İçmecenin suyu cilt ve nasır hastalıklarına iyi gelmektedir.

4.4. Munzur Vadisi Milli Parkında Sürdürülebilir Turizmin Gelişebilme Olanakları (Avantaj ve Dezavantajlar)

Munzur Vadisi Milli Parkı, yöre halkına iş imkânları sunacak sürdürülebilir turizmin gerçekleşebilmesi yönünde mevcut olanaklar sunmaktadır. Bunlar milli park kapsamında ve geniş ölçekte düşünülmesi gereken *avantaj* ve *dezavantajlardır*. Bunlar:

Munzur Vadisi Milli Parkı'nda turizmi geliştirebilecek mevcut imkanlar (Avantajlar)

Doğal kaynakları ve bozulmamış çevresi

Turizmin sosyal ve ekonomik önemini kısa sürede kavrayabilecek yapısı

Zengin tarihi, örf-adet ve kültür yapısı

Turizme çabuk adapte olabilecek genç ve dinamik nüfusu

Özgün sosyo-kültürel özellikleri ile egzotik yapısı

Munzur Vadisi Milli Parkı'nda turizmin gelişmesini engelleyici faktörler (Dezavantajlar)

Turist sağlığı ve güvenindeki yetersizlikleri

Alt yapı ve hizmet kalitesinin ihtiyaca cevap verememesi

Kronikleşmiş huzursuzluk ortamı

Ulaşım problemleri

Mevcut avantajların turizmin gelişmesinde bir altyapı oluşturabilecek ve sonradan elde edilemez olanaklar olduğu görülmektedir. Yöreye özgü dezavantajlar ise sonradan ortadan kaldırılabilecek olumsuzluklardır. Yörede ön görülen gelişmenin olabilmesi için geleceğe yönelik turizm planlamalarının bir an önce yapılması gerekmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Munzur vadisi 1971 yılında koruma altına alınarak sürdürülebilirlik ilkesini resmileştirmiştir. Bu alanın aktif ve akılcı ilkelerle turizme kazandırılması, mevcut sorunların ortadan kaldırılmasıyla kısa sürede gerçekleşebilecektir.

Sürdürülebilir turizm olanakları bakımından Munzur Vadisi Milli Parkı hem potansiyel bir yöre hem de günümüzde aktif turizmin gerçekleştiği bir alandır. Ancak bu alanın aktif turistleri yöreden yurt dışı ve yurt içine göç etmiş olan Tuncelilerdir. Farklı alanlardan turist çekebildiği takdirde beklenen sosyal ve ekonomik gelişmeler şehrin çehresini olumlu yönde değiştirecektir.

Yöredeki sürdürülebilir turizm gelişme modeli, var olan değerlerin (doğal, sosyo-kültürel, tarihsel, vb.) gelecek kuşaklar için korunması ve devamlılığın sağlanması, Tunceli ve Ovacık'ta yaşayanların değerlerin korunmasını benimsemeleri, çevreleri ile ilgili bilgi-beceri ve iletişimlerini geliştirdikleri bir süreci oluşturmalıdır. Bu nedenle milli park için turizm planlanması yapılırken karar aşamasından başlayarak yöre insanının katılımına öncelik verilmelidir.

Yörede turizmin sürdürülebilir kılınması bazı olumsuzlukların giderilmesine ve cesur girişimlere bağlıdır. Esas olarak da sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir gelişme çerçevesinde ele alınmalıdır. Kararların verilmesinde yerinde yetki kılınması sağlanmalı, gerektiğinde; yerinde, acil kararlarla sorun çözümlenmelidir.

Altyapı sorunlarının çevreyi bozmadan giderilmesi, ev pansiyonculuğu, küçük günübirlik tesisler gibi konaklama tesislerinin açılabilmesi için teşvik ve kredi verilmesi gibi özendirici tedbirlerin alınması, düşünülen tesislerin ve çevrelerinin ekolojik, ekonomik, kültürel ve fiziksel taşıma kapasitelerinin belirlenerek turizm faaliyetlerinin doğaya zarar vermeden gerçekleştirilmesinin sağlanması... gibi bir dizi önlemin bir an önce alınması gerekmektedir. Bunların sistemli bir biçimde hayata geçirilmesi ise ancak bu bölgelerde yürütülecek sürdürülebilir eko-turizm politikası ile mümkün olacaktır.

Sürdürülebilir eko-turizm, bu turizm türüne katılan tüm taraflar arasında etkili bir işbirliğini ve koordinasyonu oluşturacak etkili sistemlere ihtiyaç duymaktadır.

Eko-turizmin geliştirilmesi ve yönetimi için eğitim faaliyetleri bir ön koşuldur. İşletme sahipleri, çalışanları, yerel halk, eko-turizmin sürdürülebilirliği ve bu alandaki finansal yönetimin genel özellikleri hakkında eğitim görmelidirler. Özellikle yörede turizmi geliştirebilmesi için yerel halkın rehberlik hizmetleri alanında eğitilmesi gerekmektedir. Bölgeye girişim miktarının belirlenmesi ve eğitim kalitesi eko-turizmin gelişimi için yaşamsal önem taşır.

Tabelalar, alternatif gezi güzergâhları, farklı giriş noktaları, turistlerin etkili kullanımı için önemlidir. Çevre, eğitim ve anlatım merkezleri kültürel miras ile ilgili konularla da bütünleşmelidir.

Referanslar

- Aslan, M., Göyün, D., Yiğit, B., Zehir, S., 2002, "Dağ Milli Parklarında Rekreasyon ve Turizm Olanaklarının Değerlendirilmesi" *Türkiye Dağları, 1. Ulusal Sempozyumu*, s.289-293, 25-27 Haziran 2002, Ilgaz Dağı, Kastamonu.
- Atay, S., 2001, "Çiçekli Vadi", Atlas Der. DBR yayıncılık, Sayı:101, Ağustos Sayısı, s. 133, İstanbul.
- Beatley, T., 1995, "Planning and Sustainability: The Elements of a New(Improved?) Paradigm", *Journal of Planning Literature*, 9(4), s.383-395.
- Dinçer, İ., 1996, "Sürdürülebilir Turizmin Hayata Geçirilmesi İçin Aktive Olması Gereken Dinamikler ve İşlevleri-Model Çalışması, *Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım, 19.Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu*, s.342. İstanbul.
- Himmetoğlu, B., 1996, "Sürdürülebilir Turizmi Geliştirme Yolları", *Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu 1995-Alanya*, Mimar Sinan Üniversitesi Matbaası, s.61-69, İstanbul.
- Somuncu, M., 2006, "Turizmin Kalkınmaya Etkisi ve Türkiye Turizmindeki Bölgesel Farklılıklar", *IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Avrupa Birliği Sürecindeki Türkiye'de Bölgesel Farklılıklar*, 25-26 Mayıs, S.163-177, Ankara.
- Şenyaz, A., 2002, "Dağ Milli Parklarında Rekreasyon ve Turizm Olanaklarının Değerlendirilmesi" *Türkiye Dağları, 1. Ulusal Sempozyumu*, s. 299-304, Haziran 2002, Ilgaz Dağı, Kastamonu.
- DMİMG Bülteni 1969-1990.
- TÜİK, 1990, 2000, 2007 Genel Nüfus Sayımları.
- <http://www.milliparklar.gov.tr/mpd/mp/millipark.asp>. 08. 05. 2008.
- <http://tunceli.turizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx> / 22.08.2008.

